

**INTEGRACJA GOSPODARCZA EUROPY ZACHODNIEJ —
ORGANIZACJA EUROPEJSKIEJ WSPÓLPRACY GOSPODARCZEJ
(OEEC)**

I. UWAGI WSTĘPNE

Sytuację ekonomiczną jakiegoś kraju względnie zespołu krajów — łączonych zależnie od potrzeb — kryteriami geograficznymi (np. gospodarka europejska) lub konwencjonalnymi (np. kraje kapitalistyczne i socjalistyczne, Europa zachodnia, lub też formalne ugrupowania ekonomiczne jak *EWG* *EFTA* itp.) — można rozpatrywać na dwóch płaszczyznach: 1) ekonomicznej równowagi wewnętrznej i 2) ekonomicznej równowagi zewnętrznej. O równowadze wewnętrznej mówimy wówczas, gdy istnieje pełne wykorzystanie istniejących sił wytwórczych tzn. potencjału produkcyjnego oraz siły roboczej, a równocześnie zapewniony jest możliwy w danych warunkach wzrost gospodarczy. Równowaga zewnętrzna oznacza równowagę bilansu płatniczego, uzyskiwaną przynajmniej w dłuższych okresach czasu.

Prawie do końca XIX w., w okresie panowania teorii liberalizmu gospodarczego, wierzono, że wolna wymiana handlowa oparta na mechanizmie działania waluty złotej automatycznie musi doprowadzać do równowagi bilansów płatniczych uczestników tej wymiany. Wymiana liberalna, oparta na zasadzie kupowania tam, gdzie produkuje się najtaniej, miała doprowadzać do maksymalizacji realnego dochodu światowego. Teoria ta implikowała w ten sposób wniosek, że równowaga zewnętrzna jako rezultat liberalnej wymiany, oznacza równocześnie maksimum równowagi wewnętrznej. W praktyce wcześniej okazało się, że najtaniej produkują nie zawsze te kraje, które posiadają najwięcej bogactw naturalnych, lecz te, które osiągnęły wyższy poziom rozwoju sił wytwórczych. Oznaczało to, że kraje słabiej rozwinięte, o zrównoważonym bilansie płatniczym, równocześnie mogły się znaleźć w stagnacji gospodarczej, nie mogąc przy silnej konkurencji zewnętrznej wykorzystać posiadanych możliwości produkcyjnych. Stało się to podstawą polityki protekcyjnej, dającej prymat wewnętrznemu rozwojowi gospodarczemu poprzez ochronę przed konkurencją zewnętrzną. Ten protekcyjizm i interwencjonizm gospodarczy został następnie wzmocniony przez falę okresowych kryzysów gospodarczych, która z największym nasileniem wystąpiła w 1929 r. Masowe bezrobocie, cechujące kryzysy gospodarcze, pchało jeszcze silniej do ochrony przed importem obcego zatrudnienia, zawartego w importowanych towarach. Proces „dezintegracji” gospodarki światowej przybierał

na sile na korzyść procesów „integracji” w ramach państw narodowych. II wojna światowa tendencje te jeszcze potęgowała. Gospodarka wojenna wysuwała bowiem na czoło zadań gospodarczych problem samowystarczalności wszędzie tam, gdzie tylko były szanse jej osiągnięcia. Wpływ tego rozwoju na wymianę europejską przedstawia poniższy szacunek:

Szacunkowe zmiany procentowe w:

wolumenie handlu między krajami europejskimi		wolumenie produkcji towarowej w Europie (bez ZSRR)
1913—1928	0	15
1928—1938	-10	15
1938—1951	12	30
1913—1951	2	70

Źródło: *Economic Survey of Europe since the War*. United Nations, Geneva 1953, s. 214.

W ciągu niespełna 40 lat produkcja Europy wzrosła o 70^{0/0}, podczas gdy handel między krajami europejskimi uległ od 1913 r. minimalnemu wzrostowi. Okres czasu, w którym następowała „dezintegracja” wymiany europejskiej był jednak równocześnie okresem znacznego rozwoju sił wytwórczych. Wraz z nim zmieniały się i metody produkcji, sprzyjające w wielu wypadkach rozwojowi wielkich przedsiębiorstw mogących przy masowej produkcji znacznie obniżyć swe koszty wytwarzania. Sprzyjało to także rozwojowi coraz większej specjalizacji produkcji obniżającej także znacznie koszty wytwarzania. Te tendencje postulowały konieczność rozszerzenia międzynarodowej wymiany, stawiając z drugiej strony alternatywy niezdolność wykorzystania osiągnięć postępu technicznego, a co za tym idzie, względne zacofanie w rozwoju gospodarczym.

Doświadczenia zdawały się potwierdzać tezę, że gospodarka europejska nie była zdolna — z powodu swych małych rynków narodowych — przejąć nowoczesnych metod produkcji. Ośrodki światowej produkcji przemysłowej, które przez setki lat koncentrowały się w Europie zachodniej, przesunęły się na zachód — do Stanów Zjednoczonych oraz na wschód — do Związku Radzieckiego. Szczególnie Związek Radziecki rozwinął się w tempie niespotykanym w historii gospodarczej państw kapitalistycznych. Konkurencja między państwami kapitalistycznymi o osiągnięcie najwyższego potencjału produkcyjnego była zawsze związana z walką o przodującą pozycję militarną i polityczną w świecie. Nie pozostało to bez wielkiego wpływu na procesy integracji gospodarczej, które w sensie ekonomicznym winny być działaniem w kierunku rozszerzania międzynarodowej współpracy gospodarczej. Związanie tych procesów z aspiracjami mocarstwowymi w dużym stopniu przyczyniło się do tego, że koncepcje integracyjne w Europie zachodniej przybierały formy tworzenia bloków polityczno-gospodarczych. Artykuł niniejszy poświęcony jest omówieniu pierwszej organizacji powojennej w Europie za-

chodniej¹, której celem była integracja gospodarcza tego obszaru, mianowicie tzw. Europejskiej Organizacji Współpracy Gospodarczej. Przed omówieniem jej działalności wydaje się jednak niezbędne poczynienie paru przynajmniej uwag na temat sytuacji gospodarczej Europy po II wojnie światowej, która stanowiła przecież punkt wyjścia dla konkretnych programów.

II. SYTUACJA EKONOMICZNA EUROPY ZACHODNIEJ PO ZAKOŃCZENIU II WOJNY ŚWIATOWEJ

Sytuację ekonomiczną Europy zachodniej po zakończeniu II wojny światowej należy przedstawić na dwóch płaszczyznach — wewnętrznej i zewnętrznej. Pierwsze odnosi się do potencjału produkcyjnego. Na podkreślenie zasługuje tu fakt, potwierdzony analizą dokonaną przez Europejską Komisję Ekonomiczną ONZ, że potencjał produkcyjny Europy zachodniej był po wojnie wyższy niż w okresie przedwojennym². Efekt nie był we wszystkich gałęziach produkcji jednakowy. Wojna spowodowała ekspansję przemysłu ciężkiego kosztem przemysłu dóbr konsumpcyjnych, przemysłu budowlanego, rozwoju transportu itp. Z drugiej strony wojenne odcięcie od importu zamorskiego spowodowało rozwój wielu nowych gałęzi przemysłu, łagodzących powojenne trudności importowe, np. produkcja włókien sztucznych, gumy syntetycznej itp. Straty ludnościowe były także rozmieszczone nierównomiernie.

TABELA I

Ludność Europy (bez ZSRR) na aktualnym terytorium w mln

Lata	a) Europa zachodnia i północna	b) Eur. południowo-wsch.	Niemcy i Austria	Polska	Razem
Koniec 1938 r.	207,9	73,5	76,0	34,8	392,2
„ 1947 r.	217,0	67,7	74,7	23,7	383,1

a) Belgia, Dania, Finlandia, Francja, Irlandia, Włochy, Luksemburg, Malta, Holandia, Norwegia, Portugalia, Hiszpania, Szwecja, Szwajcaria, Triest i Anglia.

b) Bułgaria, Czechosłowacja, Grecja, Węgry, Rumunia i Jugosławia.

Źródło: *Economic Survey of the Europe since the War*, s. 6.

Ogólnie więc Europa zachodnia wyszła z wojny z większą ilością ludności niż przed wojną. Istniały zatem warunki stosunkowo szybkiego wznowienia

¹ Przez Europę zachodnią będziemy tu umownie rozumieć kapitalistyczne kraje Europy, natomiast przez Europę wschodnią — europejskie kraje obozu socjalistycznego.

² „Główna konkluzja, która wyłania się przy badaniu materiałów sprowadza się do tego, że w Europie traktowanej jako całość potencjał produkcyjny przy końcu wojny był wyższy niż przed wojną i z wielu względów lepiej przystosowany do nowych potrzeb gospodarki europejskiej” (*Economic Survey of Europe since the War*, United Nations, Geneva 1953, s. 1). Wynika także z tego, że przyrost ten w wielu krajach był na tyle duży, że z nadwyżką kompensował wielkie wojenne straty gospodarcze niektórych państw, np. Polski.

produkcji na poziomie nie mniejszym od przedwojennego. Tabela II wykazuje, że już w okresie od lipca 1946 r. do czerwca 1947 r. produkcja krajów kapitalistycznych Europy niewiele odbiegła od poziomu z 1938 r.

TABELA II
Produkcja i obroty zagraniczne krajów zachodnioeuropejskich

Kraje	Produkcja dóbr		Przywóz		Produkcja dóbr+przywóz		Wywóz	
	w mln dol. i stałych cenach r. 1938							
	r. 1938	r. 1946/47	r. 1938	1946/47	r. 1938	r. 1946/47	r. 1938	1946/47
Belgia	1 559	1 467	765	945	2 324	2 412	724	445
Dania	902	880	354	324	1 256	1 204	335	223
Francja	6 515	5 649	1 322	1 536	7 837	7 185	876	598
Holandia	1 575	1 281	774	519	2 349	1 800	568	219
Norwegia	501	517	293	332	794	849	193	142
W. Brytania	9 378	10 111	4 161	2 975	13 539	13 086	2 277	2 340
Szwecja	1 825	1 866	523	573	2 348	2 439	463	209
Irlandia	360	390	202	186	562	576	118	81
8 krajów	22 615	22 161	8 394	7 390	31 009	29 551	5 554	4 257
Niemcy zachodnie	8 030	2 928	1 366	340	9 396	3 268	1 479	130
Włochy	4 038	2 624	586	650	4 624	3 274	547	334
10 krajów	34 683	27 713	10 346	8 380	45 029	36 093	7 580	4 721

Źródło: T. Łychowski, *Zagadnienia obrotu międzynarodowego*. PWN, Warszawa 1954, s. 344.

Jedynie Niemcy zachodnie i Włochy, jako państwa pokonane, podlegały kontroli i ograniczeniom państw zwycięskich i z tych względów opóźniły swój powojenny start gospodarczy. Ogólnie biorąc produkcja przemysłowa w Europie, bez Niemiec, osiągnęła w trzecim kwartale 1947 r. 99% poziomu z 1938 r. Gorzej natomiast przedstawiała się sytuacja w rolnictwie. W 1946/47 produkcja zbóż wynosiła zaledwie 75% produkcji przedwojennej, a produkcja masła, jaj, sera, mleka była jeszcze mniejsza, kształtując się na poziomie 62—70% produkcji przedwojennej³. A ponieważ ludność Europy zachodniej w okresie wojny wzrosła, oznaczało to konieczność znacznego zwiększenia importu w pierwszych latach powojennych.

Gorzej natomiast wyglądała pozycja Europy oceniana w skali gospodarki światowej. Przejawiała się ona tak od strony pozycji finansowej, jak i dalszych strukturalnych przemianach w gospodarce światowej.

W czasie wojny kraje europejskie straciły poważną część swych lokat zagranicznych, z których dochody pozwalały im w przeszłości opłacać nadwyżki importowe z krajów zamorskich. Przemiany te ilustruje tabela III.

³ H. W. Spiegel, *Current Economic Problems*, Filadelfia—Toronto 1949, s. 570.

TABELA III

Bilanse płatnicze Europy (bez ZSRR) w 1938 i 1947 r. w mld dol.

Wyszczególnienie	z USA		z resztą krajów zamorskich		Razem	
	1938	1947	1938	1947	1938	1947
Przywóz	1,3	5,9	4,5	7,1	5,8	13,0
Wywóz	0,6	0,9	3,1	5,2	3,7	6,1
Bilans handlowy	-0,7	-5,0	-1,4	-1,9	-2,1	-6,9
Wpływy z inwestycji zagranicznych (netto)	+0,1	+0,1	+1,3	+0,3	+1,4	+0,4
Wpływy z usług (netto)	+0,2	-0,5	+0,5	-0,5	+0,7	-1,0
Bilans obrotów bieżących	-0,4	-5,4	+0,4	-2,1	-	-7,5

Źródło: T. Lychowski, *Zagadnienia obrotu międzynarodowego*, s. 341-342.

Liczby powyższe wykazują przede wszystkim wielkie pogorszenie się bilansu handlowego Europy. Rozszerzył się on z -2,1 mld dolarów w 1938 r. do -6,9 mld dol. w 1947 r., przy czym było to wynikiem głównie bardzo dużego ujemnego bilansu handlowego ze Stanami Zjednoczonymi. Równocześnie skurczyły się poważnie wpływy z inwestycji zagranicznych (z +1,4 do +0,4 mld dol.), a wpływy z usług przerodziły się w saldo ujemne. W ostatecznym wyniku, gdy w 1938 r. Europa pokrywała jeszcze swój ujemny bilans handlowy wpływami z inwestycji i usług, to w 1947 r. bilans obrotów bieżących wykazywał wysoki stosunek ujemny -7,5 mld dol.⁴ Ponadto na wiele krajów spadał jeszcze ciężar spłaty poważnych często zadłużeń zaciągniętych w czasie wojny. Zadłużenie szterlingowe Anglii np., w stosunku do krajów zamorskich, wzrosło około 2,5 mld funtów szterlingów, a w stosunku do Stanów Zjednoczonych i Kanady o 1 mld. Prócz tego w 1946 i 1947 r. Anglia pożyczyła jeszcze 4,4 mld dol. od USA i 1,25 mld dol. od Kanady, a Francja w tych latach zaciągnęła pożyczkę w wysokości 1,9 mld dol.⁵ Europa zachodnia znalazła się więc w sytuacji, która wymagała ogromnego zmniejszenia importu lub wielkiego zwiększenia tzw. widzialnego i niewidzialnego eksportu. Zlikwidowanie zachwianej pozycji płatniczej, wyrażającej się w poważnie niezrównoważonych bilansach płatniczych, wymagało pomocy od Stanów Zjednoczonych, których sytuacja ekonomiczna po II wojnie przedstawiała się bardzo pomyślnie.

W wyniku II wojny światowej, która nie dotknęła samymi zniszczeniami Stanów Zjednoczonych, produkcja przemysłowa rozwinęła się tam bardzo

⁴ *Economic Survey of Europe since the War* (s. 11) ilustruje pogorszenie się pozycji płatniczej Europy w inny jeszcze sposób podając, że dochody z inwestycji zagranicznych w 1950-51 r. równały się tylko 9% wartości eksportu z 1938 r., podczas gdy przed wojną aż 32%.

⁵ *Economic Survey of Europe since the War*, s. 11.

szybko. Wykorzystanie niezatrudnionego dotąd potencjału produkcyjnego⁶ oraz nowe inwestycje podniosły wskaźnik produkcji w 1947 r. do 216 w porównaniu z 1938 r.⁷ Znacznie wzrosła także produkcja rolna. Ogólny jej wskaźnik wynosił w 1945 r. 128% poziomu z 1939 r.⁸ Duży wpływ na ten rozwój produkcji wywarły wojenne dostawy dla ówczesnej koalicji antyfaszystowskiej. Potrzeby importowe krajów zniszczonych wojną zwiększały zapotrzebowanie na towary amerykańskie po wojnie, z drugiej strony jednak wojna zmniejszyła możliwości zapłaty za nie. „Luka dolarowa” powiększyła się. Jej rozmiary obrazuje tabela IV.

Jak z powyższej tabeli wynika, dodatni bilans handlowy Stanów Zjednoczonych wzrastał systematycznie w XX w., szczególnie zaś silnie po zakończeniu II wojny światowej. Dodatnie saldo Stanów Zjednoczonych oznacza z dru-

TABELA IV

Bilanse płatnicze obrotów bieżących USA i źródła ich finansowania

Rok	w mln dol.						
	1914/18	1919/22	1923/29	1930/40	1941/45	1946/51	1914/51
Eksport dóbr i usług	24 793	31 529	44 498	42 422	75 510	101 121	320 873
Import dóbr i usługi	14 022	20 030	36 868	35 033	37 156	62 467	205 576
Nadwyżka eksportu	10 771	11 499	7 630	7 389	38 354	39 654	115 297
Źródła finansowania nadwyżek eksportowych							
Przyływ złota i dol.	3 229	1 260	-3 019	12 027	-5 258	3 113	11 352
Wpłaty dol. netto:							
a) MFM*						720	720
b) Banku Międzynarodowego						632	632
Pomoc rządu USA:							
a) darowizny	-312	343	93	181	40 253	22 231	62 789
b) pożyczki długo- i krótkoterm. (netto)	7 680	2 442	-309	-79	1 971	8 444	20 149
Umożenia (netto)	711	2 230	2 445	2 152	1 181	3 437	12 356
Długo - i krótkoterm. kapitał prywatny (netto)	1 520	2 133	6 946	-2 676	480	4 809	13 212
Razem	12 828	8 408	6 156	11 615	38 827	43 386	121 210
Błędy i opuszczenia	-2 057	3 091	1 474	-4 226	-473	-3 732	-5 913
	10 771	11 499	7 630	7 389	38354	29 654	115 297

* Międzynarodowy Fundusz Monetarne

Źródło: P.T. Ellsworth, *International Economy*. New York 1958, s. 410.

⁶ Wykorzystanie zdolności produkcyjnej przemysłu USA przykładowo wynosiło w 1937 r.:

- | | | | |
|---------------------|-----|--------------------|-----|
| 1) przemysł stalowy | 72% | 3) energia elektr. | 38% |
| 2) surówka żelaza | 73% | 4) rafinerie ropy | 82% |

Bert G. Hickman, *Growth and Stability of the Postwar Economy*. Washington 1960, s. 74.

⁷ *Industrial Statistic 1900—1955*, OEEC — Paris 1960, s. 9.

⁸ T. Ł y c h o w s k i, *Zagadnienia...* s. 288.

giej strony deficyt „reszty świata”, wśród której główna rola przypadła krajom europejskim. Czysto ekonomicznymi środkami pokrywania deficytów bilansu handlowego są w zasadzie zapłaty dewizami (względnie złotem) oraz prywatne ruchy kapitałów. Te źródła pokrywały jednak zaledwie 20% nadwyżek eksportowych Stanów Zjednoczonych. Ograniczenie się więc tylko do narzędzi ekonomicznych musiałoby z pewnością spowodować drastyczne skurczenie eksportu Stanów Zjednoczonych, co z kolei — przy uwzględnieniu działania zasady przyspieszania — mogłoby się fatalnie odbić na koniunkturze i wykorzystaniu zdolności produkcyjnej rozbudowanej w wyniku II wojny światowej. Na arenę w coraz większych rozmiarach wkracza więc rząd Stanów Zjednoczonych, finansując ze swego budżetu w coraz wyższym stopniu w formie pożyczek i darowizn amerykański eksport. W omawianym okresie tą drogą sfinansowano 80% nadwyżek eksportowych USA. Z natury rzeczy handel zagraniczny stał się ważnym narzędziem ogólnej polityki Stanów Zjednoczonych. Główną jej podstawą stała się przy tym teza o niemożliwości pokojowego współistnienia systemu socjalistycznego i kapitalistycznego. Zgodnie z tym rząd Stanów Zjednoczonych udzielał swej pomocy głównie pod kątem wzmocnienia ekonomicznego, politycznego i militarnego tych krajów, które najskuteczniej mogły się przyczynić do realizacji polityki amerykańskiej. Europa zachodnia odgrywała oczywiście czołową rolę w tak kształtowanej polityce amerykańskiej i to zarówno od strony ekonomicznej, jak i politycznej. Od strony ekonomicznej znajdowało to swe uzasadnienie w tym, że Europa zachodnia stanowiła największy rynek zbytu dla eksportu amerykańskiego.

TABELA V

Kierunki eksportu Stanów Zjednoczonych w % całego eksportu

Rok	1937	1946/47
18 krajów Europy zachodniej*)	34,4	32,4
Pozaeuropejska strefa szterlingowa	25	24,2
Ameryka Łacińska	17,3	24,1
Filipiny	2,5	3,0
Niemcy	3,7	0,4**
Japonia	8,6	0,7

* Austria, W. Brytania, Belgia, Dania, Francja, Grecja, Irlandia, Islandia, Hiszpania, Włochy, Holandia, Norwegia, Portugalia, Turcja, Finlandia, Szwajcaria, Szwecja, Jugosławia.

** Tylko Niemcy zachodnie.

Źródło: *Wnieszniąja torgowlia Kapitalisticeskich stron*. Wyd. Wnisztorgi zdat, Moskwa 1952, s. 178—80, tab. 80 (T. Łychowski, *Zagadnienia...*, s. 333).

Ożywienie gospodarcze Europy stanowiło więc ważną przesłankę dla zapewnienia gospodarcze amerykańskiej ekonomicznie uwarunkowanego rynku zbytu⁹. Nie mniejszą rolę od motywów ekonomicznych odgrywały w zaintereso-

⁹ K. W. Heasele pisze w związku z tym: „Systematyczna odbudowa gospodarstwa państw europejskich stawała się coraz wyraźniej pierwszym warunkiem ponownego ożywienia handlu światowego, który w nie mniejszym stopniu także gos-

sowaniu USA sytuacją gospodarczą Europy także względy polityczne. Wzmocnienie gospodarcze służyć miało, zgodnie z ogólną linią polityczną USA, ściślejszemu zjednoczeniu politycznemu i militarnemu Europy pod egidą USA, stanowiąc ważny element w strategii „zimnej wojny”.

II. ORGANIZACJA WZAJEMNEJ POMOCY GOSPODARCZEJ (OEEC) W EUROPIE, JEJ ZADANIA I DZIAŁALNOŚĆ

Przemówienie amerykańskiego ministra spraw zagranicznych, Geoga Marshalla, wygłoszone 5 VI 1947 r. na Uniwersytecie w Harvard, stanowiło podstawowy krok realizacji europejskiej polityki USA w Europie po 1945 r. General Marshall przedstawił amerykański program świadczeń ekonomicznych dla krajów europejskich, znany pod nazwą planu Marshalla. Celem tego planu było wzmocnienie ekonomiczne, polityczne i militarne Europy zachodniej, stanowiącej ważny strategicznie punkt w amerykańskiej polityce walki dwóch systemów¹⁰.

Dla realizacji planu Marshalla powołana została w Europie Organizacja Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (OEEC), której działalność uważać można za pierwszy zorganizowany krok zmierzający ku ekonomicznej integracji Europy zachodniej. Europejska Organizacja Współpracy Gospodarczej (*Organization for European Economic Cooperation* — OEEC) została utworzona 16 kwietnia 1948 r. Swoją działalność oparła na następujących organach:

- 1) Radzie składającej się z przedstawicieli państw członkowskich, a często działającej także na szczeblu ministerialnym. Rada podejmowała główne decyzje na zasadzie jedności;
- 2) Komisji Wykonawczej, składającej się z siedmiu członków powołanych przez Radę;
- 3) Sekretarzu Generalnym;
- 4) Sekretariacie.

OEEC od początku swego istnienia związana została z polityką amerykańską. Służyć miała wykorzystaniu funduszy planu Marshalla, a równocześnie pomyślana była jako ekonomiczna podbudowa militarnej organizacji NATO, co bez wątpienia wpływało na jej oblicze polityczne¹¹.

podarce amerykańskiej mógł stworzyć wentyle dla jej sił nadprodukcyjnych”, (K. W. Heasele, *Europas letzter Weg*. Frankfurt a/Main 1958, s. 216).

¹⁰ Ten charakter planu Marshalla jednoznacznie określają słowa zawarte w sprawozdaniu amerykańskiej komisji przygotowującej realizację tego programu: „Interesy amerykańskie w Europie nie mogą być mierzone tylko kategoriami gospodarczymi. Są one także strategiczne i polityczne. Wiemy bowiem wszyscy, że w dzisiejszym świecie znajdujemy się w obliczu dwóch sprzecznych ideologii” (*European Recovery and American Aid, A Report by the President's Committee on Foreign Aid*, s. 4).

¹¹ Trafnie oddają ten charakter OEEC słowa L. D. Wilgressa, kanadyjskiego ambasadora NATO: „Wszyscy europejscy członkowie NATO są pełnymi członkami OEEC, a Stany Zjednoczone i Kanada są członkami stowarzyszonymi. Z punktu widzenia artykułu 2 traktatu NATO OEEC jest dlatego organizacją, która najpeł-

Prócz doraźnego celu, jakim była lokacja funduszków amerykańskich, OEEC stawiała sobie za zadanie pobudzenie ściślej współpracy ekonomicznej między jej członkami¹². W perspektywie konwencja przewidywała możliwość przekształcenia się tej organizacji w unię celną lub strefę wolnego handlu¹³.

Konwencję podpisały następujące państwa: Austria, Belgia, Dania, Francja, Grecja, Islandia, Irlandia, Włochy Luksemburg, Holandia, Norwegia, Portugalia, Szwecja, Szwajcaria, Turcja, Anglia. W 1949 r. przystąpiła do OEEC także NRF, natomiast Stany Zjednoczone i Kanada w czerwcu 1950 r. w charakterze członków stowarzyszonych¹⁴.

Podstawowym środkiem działania OEEC stała się tzw. liberalizacja handlu. Poprzez substytucję importu zewnętrznego importem wewnętrznym państw członkowskich, OEEC miała zlikwidować trudności płatnicze związane z deficytowymi bilansami płatniczymi. Restrykcje handlowe przybierają z reguły dwie podstawowe formy: 1) barier celnych, 2) kwot importowych. W polityce liberalizacji handlu OEEC skupiła głównie swe wysiłki na usuwaniu ograniczeń ilościowych, tzw. kwot importowych, mniej zaś na odcinku znoszenia tradycyjnych taryf celnych. Miało to swoje uzasadnienie. Bezpośrednia kontrola importu, drogą restrykcji ilościowych, rozpowszechniła się w latach 30 bieżącego stulecia, w okresie kryzysu gospodarczego. Był to radykalny środek rekompensujący spadek eksportu i przeciwdziałający spadkowi zatrudnienia w kraju. W czasie II wojny światowej, jak i po wojnie, system ograniczeń ilościowych przybrał na sile jako wynik trudności w bilansach płatniczych i braku rezerw dewizowych. W takim układzie stawało się oczywiste, że obniżanie czy nawet zupełne zniesienie taryf celnych nie wywrze większego wpływu na rozwój handlu dopóty, dopóki będą istnieć ilościowe ograniczenia importu. Był jeszcze inny powód skoncentrowania wysiłków OEEC

niej realizuje postanowienia agencji, przez którą członkowie Paktu Atlantyckiego mogą ściśle współpracować na polu ekonomicznym (L. D. Wilgress, *The North Atlantic Community and Western Europe. European Integration*. Baltimore—London 1957, Edited by C. G. Haines, s. 256—257).

¹² Art. 1 Konwencji OEEC stwierdza: „Die vertragschliessenden Parteien kommen überein, ihre wirtschaftlichen Beziehungen untereinander in enger Zusammenarbeit zu pflegen”. Art. 4: „Die vertragschliessenden Parteien werden den Austausch von Waren und Dienstleistungen in gegenseitiger Zusammenarbeit so weitgehend wie möglich entwickeln” *Handbuch für europäische Wirtschaft*. Verlag August Lutheyer, Baden-Baden, Frankfurt a/M. OEEC-Konvention, VIa 10.

¹³ Art. 5 konwencji OEEC postanawia: „Die vertragschliessenden Parteien kommen überein, ihre wirtschaftlichen Verbindungen auf jede Art und Weise zu stärken, die die Ziele dieses Abkommens nach ihrer Ansicht fördern würden. Sie werden weiterhin Zollunion oder ähnliche Einrichtungen, wie zum Beispiel Freihandelsgebiete, in Erwägung ziehen, deren Bildung einen Weg zur Erreichung dieser Ziele darstellen könnte” (jw.).

¹⁴ *European Organizations, PEP*. London 1959, s. 51. Od 1955 r. z komisją żywności i rolnictwa zaczęła także współpracować Hiszpania, a od r. 1958 stała się członkiem stowarzyszonym także i na innych płaszczyznach działalności OEEC.

na ograniczeniach ilościowych handlu. Mianowicie problem taryf celnych stał się główną domeną działalności GATT¹⁵, opierającej swą działalność na klauzuli największego uprzywilejowania. Kraje Europy zachodniej, będąc członkami tej organizacji, zobowiązane były więc do nieróżnicowania taryf celnych.

Inaczej natomiast przedstawiała się sytuacja w zakresie kwot importowych. Wprawdzie ogólnie zostały one zakazane postanowieniami GATT, ale postanowienia te równocześnie zakładały tyle wyjątków, że praktycznie każdy kraj miał możliwości stosowania dyskryminacji za pomocą kwot importowych¹⁶. W takiej sytuacji prawnej skoncentrowanie wysiłków OEEC na zniesieniu taryf celnych w ramach obszaru działania tej organizacji, oznaczałoby złamanie postanowień GATT z wyjątkiem, gdyby utworzono unię celną lub strefę wolnego handlu¹⁷. Natomiast skoncentrowanie wysiłków na polu ograniczeń ilościowych nie musiało doprowadzić do konfliktu z postanowieniami GATT.

Działalność OEEC opierała się na tzw. kodeksie liberalizacji, który regulował tempo znoszenia ograniczeń importowych w handlu prywatnym między poszczególnymi członkami OEEC. W 1949 r. ustalono wprawdzie 30-, a następnie 50-procentowe zniesienie ilościowych ograniczeń importowych w krajach OEEC. Przy końcu 1950 r. stopień liberalizacji wynosił już 67%, cofając się następnie w okresie wojny koreańskiej. I tak w marcu 1952 r. stopień liberalizacji spadł do 58%, osiągając dopiero w kwietniu 1953 r. poziom z 1950 r. W następnych latach liberalizacja postępowała naprzód. Na początku 1955 r. było 83%, a w połowie 1957 r. 89% prywatnego handlu uwolnionego z ograniczeń kontyngentowych. Następnie, głównie w wyniku trudności gospodarczych Francji, stopień liberalizacji znów uległ cofnięciu do 82,5%.

Należy jednak zwrócić uwagę, że struktura importu w ostatnich latach działalności OEEC znacznie różniła się w stosunku do r. 1948, który przyjęto (z wyjątkiem: Benelux — 1955, NRF — 1949, Austria — 1952) za podstawę obliczeń liberalizacji. W r. 1948, z powodu ogólnego braku dewiz, na import składały się przeważnie artykuły żywnościowe, a z biegiem lat asortyment dóbr importowanych rozszerzał się coraz bardziej. W wyniku tego efektywna liberalizacja importu wśród krajów OEEC była niższa niż to wynikałoby

¹⁵ *General Agreement on Tariffs and Trade* — Wielostronny układ między państwowy w sprawie taryf celnych i handlu, zawarty w Genewie w 1947 r. Łączny import i eksport krajów należących do GATT wynosi ok. 80% światowych obrotów międzynarodowych. Polska przystąpiła do GATT w 1960 r. jako członek stowarzyszony.

¹⁶ Por. Izaiah Frank, *The European Common Market*. London 1961, s. 14 i n.

¹⁷ Zasadnicza różnica między strefą wolnego handlu a unią celną polega na tym, że w strefie wolnego handlu poszczególni partnerzy zatrzymują autonomiczną politykę ceł zewnętrznych w stosunku do krajów 3-cich, znosząc cła w wzajemnej wymianie, natomiast w unii celnej następuje zniesienie taryf celnych między członkami unii, a równocześnie zostaje wprowadzona wspólna taryfa celna w stosunku do krajów 3-cich.

z określenia procentowego. Poza tym liberalizacja nie obejmowała importu państwowego w poszczególnych krajach, który przeciętnie wynosił ok. 7% importu w krajach OEEC. W rezultacie ponad 1/4 ogólnego importu okazała się twardą granicą liberalizacji, której w ostatnich latach nie można już było przekroczyć, a nawet pojawiły się tendencje do powtórnego podnoszenia cel.

Inicjatywy podejmowane dla uzdrowienia handlu europejskiego wzmocnione zostały także przez stworzenie na odcinku płatniczym i krótkoterminowego kredytu organu *clearingowego* dla państw członkowskich, mianowicie Europejskiej Unii Płatniczej. Pomyślana ona była jako narzędzie multilateralnej wymiany i multilateralnych płatności. Doprowadzić miała do długofalowej równowagi bilansów płatniczych krajów członkowskich i w konsekwencji do pełnej wymienialności walut. Podstawy działania EPU oparte zostały na zasadzie kwot handlowych. Każdemu członkowi EPU przydzielona została kwota, obliczona w stosunku do jego proporcjonalnego udziału w handlu OEEC.

Jeśli któryś z krajów posiadał nadwyżkę bilansu płatniczego w stosunku do pozostałych członków, to zobowiązany był udzielić Unii kredytu w wysokości 20% kwoty, a jeśli ta nadwyżka przekraczała tę proporcję, wtedy kraj nadwyżkowy zobowiązany był udzielić w połowie tej nadwyżki kredytu, a druga połowa wyrównana była w dolarach lub w złocie do wysokości równej jego kwocie. I odwrotnie, kraj dłużniczy otrzymywał kredyt od kraju, którego ten deficyt dotyczył do 20% swej kwoty. Nadwyżka deficytu pokrywana była w dolarach lub złocie oraz dalszych kredytach aż do 100% kwoty kraju dłużniczego. Zadłużenie ponad ten pułap pokrywane było już tylko w złocie lub w dolarach¹⁸. Jednostka rozliczeniowa wprowadzona została do wartości dolara, a Stany Zjednoczone sfinansowały utworzenie kapitału zakładowego EPU sumą 314 mld dolarów¹⁹. Władzą zwierzchnią EPU była rada OEEC, która wybierała Komitet Dyrekcji EPU. Wszelkie operacje rozliczeniowo płatnicze przeprowadzał, pod kontrolą Komitetu Dyrekcji EPU, Bank Rozrachunków Międzynarodowych²⁰.

Ponieważ w systemie EPU w pozycji płatniczej poszczególnego kraju decydował jego bilans w stosunku do EPU jako całości, uwalniało to posz-

¹⁸ Wg Ellsworth, *The International Economy*, s. 440 i n. Szczegółowe zasady rozliczeń i zmiany, jakie w czasie istnienia EPU się dokonywały przedstawione są w pracy T. Łychowskiego, *Międzypaństwowe umowy gospodarcze*, s. 172—177.

¹⁹ T. Łychowski, *Międzypaństwowe umowy gospodarcze*. PWG Warszawa 1959, s. 172.

²⁰ Bank Rozrachunków Międzypaństwowych w Bazylei powstał na podstawie międzynarodowej umowy w 1930 r. Akcjonariuszami Banku są banki centralne państw europejskich (z wyjątkiem ZSRR i Hiszpanii) oraz grupa trzech banków amerykańskich. Zadaniem Banku jest organizowanie i ułatwianie współpracy między bankami centralnymi. Po całkowitym zawieszeniu transakcji między wojującymi krajami w czasie II wojny światowej, po 1954 r. Bank zdołał znacznie rozwinąć swe czynności i obroty (wg: *Mały Słownik Ekonomiczny*, PWG, Warszawa 1958, s. 59).

zwłaszcza kraje od wysiłków wyrównania bilateralnego swego bilansu z innymi poszczególnymi krajami. Podobnie udzielane kredyty mogły być użyte w całym systemie płatniczym EPU i nie faworyzowały bilateralnych stosunków. Był to więc czynnik sprzyjający rozwojowi wymiany wielostronnej. Jedną z głównych trudności, jaka wyłoniła się od początku działania EPU był problem tzw. trwałych dłużników i trwałych wierzycieli, a więc krajów, które miały albo trwale salda pasywne, albo trwale salda aktywne. Na początku działania omawianej organizacji takim krajem dłużniczym była NRF. Następnie w takiej sytuacji znalazła się Austria i Grecja. W l. 1951—52 kryzys płatniczy przeżyła także Anglia. Francja znów ratowała swą niepewną sytuację płatniczą wysokim subsydiowaniem eksportu i „kompensacyjnym” podatkiem importowym; oznaczającym w rzeczywistości podwyżkę ceł importowych. Położenie płatnicze Francji pogorszyło się silnie w l. 1956 i 1957, co też doprowadziło do zniesienia liberalizacji handlu, zmiany kursu wymiennego i szeregu finansowych reform wewnętrznych²¹.

Rzeczony rozwój sytuacji płatniczej poszczególnych krajów w EPU przedstawia tabela VI.

TABELA VI

Konta krajów członków EPU za okres od lipca 1950 r. do marca 1957 r. zmiany pozycji netto*

Kraje	Lipiec 1950 do czerwca 1951	Lipiec 1951 do czerwca 1952	Lipiec 1952 do czerwca 1953	Lipiec 1953 do czerwca 1954	Lipiec 1954 do czerwca 1955	Lipiec 1955 do czerwca 1956	Lipiec 1956 do czerwca 1957	Kumulowana pozycja netto na koniec czerwca 1957**
Niemcy zach.	-284,6	+583,9	+266,2	+530,2	+310,2	+599,8	+1362,5	+3362,5
Belgia-Luksemb.	+236,4	+515,9	-25,8	-47,9	+84,4	+226,9	+19,2	+1009,1
Dania	-68,6	+44,7	-17,8	-94,0	-97,2	+1,0	-46,3	-278,2
Francja	+196,4	-604,9	-424,5	-158,2	+108,7	-183,2	-975,2	-2040,9
Grecja	-140,4	-83,2	-27,7	-40,2	-27,3	+40,0	+4,7	-274,1
W. Brytania	+607,6	-1483,6	+355,3	+89,8	+125,7	-336,9	-235,8	-877,9
Islandia	-7,0	-5,8	-4,3	-5,3	-1,8	-4,2	-3,6	-32,0
Włochy	-30,4	+196,7	-220,8	-211,3	-228,0	-130,3	-99,2	-723,3
Holandia	-270,9	+476,2	+142,9	-35,7	+88,2	-57,7	-33,0	+310,0
Norwegia	-80,0	+20,1	-60,1	-62,9	-72,7	-30,2	+37,8	-248,0
Austria	-104,1	-38,4	+42,1	+106,9	+101,7	-5,9	+23,2	-77,9
Portugalia	+59,0	+28,9	-22,0	-17,7	-58,6	-32,7	-38,5	-81,5
Szwecja	-59,6	+285,5	-40,9	-33,3	-103,4	+6,3	+110,8	+165,4
Szwajcaria	+11,1	+159,5	+87,6	+77,4	+14,6	-162,8	+81,0	+206,4
Turecja	-64,0	-97,0	-51,4	-95,3	-39,8	-28,9	-38,2	-414,5

* Saldo ogółu nadwyżek i deficytów danego kraju w okresie sprawozdawczym.

** Saldo ogółu nadwyżek i deficytów danego kraju od początku rozrachunku EPU.

Źródło: *Bank Deutscher Länder*, Frankfurt n/Menam., Monatsberichte, lipiec 1957, s. 98.

Taki rozwój sytuacji płatniczej w EPU stwarzał także szereg problemów handlowych i płatniczych z punktu widzenia handlu światowego. I. Frank

²¹ Isaiah Frank, *The European Common Market*, s. 52 i n.

ilustruje je przykładem Belgii²². Belgia mianowicie skumulowała w pierwszych latach działania EPU znaczne nadwyżki; które nie mogły być zużyte na pokrycie deficytów Belgii w wymianie z krajami trzecimi. Spowodowało to wprowadzenie restrykcji importowych w stosunku do krajów trzecich, szczególnie do strefy dolarowej, w celu przesunięcia popytu importowego do krajów OEEC i wyrównania swego ogólnego bilansu płatniczego. Oczywiście spotkało się to z reakcją USA oraz Kanady i spowodowało skierowanie tej sprawy na forum GATT. Przykład Belgii ilustruje dyskryminacyjny charakter OEEC i EPU w stosunku do krajów trzecich. Przykład ten uwidacznia także inny charakterystyczny rys działania EPU, mianowicie, że system ten mógł funkcjonować sprawnie tylko wtedy, gdy każdy członek znajdował się w równowadze płatniczej z resztą członków EPU, a przynajmniej w granicach ustalonych kwot. W przeciwnym bowiem wypadku kraje dłużnicze winny spłacać swe zadłużenia w złocie lub dolarach. Taka możliwość była jednak utrudniona przez to, że wymagała ona aktywnego bilansu płatniczego z krajami trzecimi, na których można było zarobić dolary potrzebne na spłatę zadłużenia. Praktycznie jednak żaden z krajów dłużniczych nie znalazł się w takiej sytuacji, by posiadać dostatecznie duże nadwyżki z krajami trzecimi na pokrycie zadłużenia w EPU. W podobnej, choć odwrotnej, sytuacji znajdowały się kraje wierzycielskie. Swe nadwyżki w EPU nie mogły one zużywać na pokrycie deficytów z krajami trzecimi i wpadały w trudności płatnicze. Innymi słowy, EPU mogła działać przy stałych zastrzykach pomocy finansowej z zewnątrz. Z tym problemem wiązał się odpływ złota i dolarów USA, który nie był, szczególnie w pierwszych latach działalności EPU, wynikiem przesunięć w bilansach płatniczych związanych ze wzrostem wydajności, lecz polityczną akcją „pomocy” amerykańskiej²³. Działalność tych dwóch organizacji świadczy bez wątpienia o tym, że konieczność rozszerzania współpracy gospodarczej między państwami stawała się oczywista. Naciski polityczne zwały jej granice jednak tylko do kapitalistycznych krajów europejskich, a brak koncepcji, która godziłaby interesy narodowe z interesami międzynarodowej współpracy gospodarczej spowodowało, że w okresie działania tych organizacji główny nacisk położony został na odbudowę tradycyjnej struktury gospodarczej państw członkowskich²⁴.

Działalność liberalizacyjna OEEC opierała się na preferencjach handlowych dla członków tej organizacji. Miała więc charakter regionalny, zawierający z natury rzeczy elementy dyskryminacji wobec krajów trzecich. Taka

²² Tamże, s. 54—5.

²³ K. L. Herzeg, *Zukunft der Weltwirtschaft*, Düsseldorf 1958, s. 72.

²⁴ Ugo La Malfa, b. minister handlu zagranicznego Włoch, tak ocenia wysiłki tego okresu czasu. „Europejczycy woleli koncentrować swoje wysiłki na odbudowie gospodarstw narodowych, co ułatwia pomoc amerykańska, kwitując równocześnie deklaracjami słownymi (lip service-ZN) konieczność stworzenia szerokiego obszaru kooperacji” (Ugo La Malfa, *The Case vor European Integration*, w pracy zbiorowej *European Integration*, s. 67).

polityka miała jeszcze uzasadnienie w pierwszych latach powojennych, gdy kraje Europy zachodniej stały w obliczu ogromnego deficytu w bilansach płatniczych, szczególnie wobec obszaru dolarowego, wynoszącego 7,5 mld dolarów. Zamknięcie tej luki stawało się oczywiście celem pierwszoplanowym. Pociągało to za sobą konieczność kontroli i ograniczeń importowych z krajów pozaeuropejskich, przy ciągłym rozwijaniu handlu między krajami europejskimi. Wielki deficyt ze strefą dolarową był w istocie skutkiem wojny i trudności pierwszych lat powojennych. Substytucja importu ze strefy dolarowej, gdzie ten deficyt był największy, importem wewnętrznym OEEC przebiegała w szybkim tempie. Gdy w najkrytyczniejszym roku powojennym — w 1947, udział Stanów Zjednoczonych w ogólnym imporcie krajów OEEC wynosił 26,4%, to już w r. 1953 spadł do 9,6%. Odpowiednio podniósł się udział handlu między krajami OEEC w ich ogólnym imporcie, mianowicie z 28% w 1947 r. do 43% w 1953 r.²⁵

W miarę normalizowania wewnętrznych stosunków i przerwanej wojną wymiany międzynarodowej poprawiał się szybko bilans handlowy krajów OEEC.

TABELA VII

Bilanse handlowe krajów OEEC w latach 1949–1955 w mld dol.

Rok	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955
A. Eksport	10,2	9,9	14,2	14,2	13,81	14,65	15,97
Import *)	-13,3	-12,4	-17,2	-14,9	-14,42	-15,74	-17,37
Bilans towarowy	-3,1	-2,5	-3,0	-0,7	-0,61	-1,09	-1,40
B. Wydatki							
wojsk USA	0,3	0,2	0,3	0,7	1,17	1,44	1,61
Inne usługi	0,2	0,7	0,6	0,5	0,55	0,90	0,59
Saldo A i B	-2,6	-1,6	-2,1	0,5	1,11	1,25	0,80

* Bez importu towarów o charakterze militarnym w ramach „pomocy” USA.

Źródło: P. T. Ellsworth, *The International Economy*, s. 40.

Systematyczna poprawa bilansów płatniczych doprowadziła też do trwałego wzrostu zapasu złota i dewiz. Wzrastały one trwale od 9,8 mld dol. (pod koniec 1951 r.) do 15,5 mld (w lipcu 1956 r.)²⁶ Wraz z tym wzrostem wzmacniały się tendencje by związać waluty krajów OEEC wymienialnością także z krajami trzecimi, szczególnie z dolarem. Już w 1952 r. z propozycją ogólnej konwersji funta szterlinga wyszła Anglia. Ograniczała się ona do propozycji wprowadzenia wymienialności dolara i funta po określonym kursie dla obcokrajowców, bez znoszenia jednak restrykcji handlowych. Była to próba przywrócenia funtowi szterlinga dawnej pozycji, jako międzynarodowego środka wymiany, i zastąpienie tym działalności EPU. W Europie zachodniej

²⁵ P. Erdmann, P. Rogge, *Die Europäische Wirtschaftsgemeinschaft und die Drittländer*. Tübingen 1960, s. 50.

²⁶ P. T. Ellsworth, *The International Economy*, s. 409.

oraz w USA propozycja ta przyjęta została bez entuzjazmu i nie została zrealizowana. Dopiero na początku 1954 r. władze angielskie podjęły szereg kroków zmierzających do wprowadzenia konwersji funta, a w lutym 1955 r. władze brytyjskie zdecydowały się użyć swych rezerw dewizowych na podtrzymanie wymiennalności funta.

W tym samym czasie rozpoczęto w Europie zachodniej zabiegi wokół powrotu do formalnej konwersji walut. Zostały one uwieńczone podpisaniem przez wszystkich członków OEEC w dn. 5 VIII 1955 r. Europejskiego Układu Płatniczego (*European Monetary Agreement — EMA*). Z powodu niekorzystnej sytuacji płatniczej została do *EMA* wprowadzona klauzula, iż wejdzie on w życie, gdy konwersję walut ogłoszą kraje, których kwoty wynoszą przynajmniej 50% wszystkich kwot *EPU*. Taka sytuacja oznaczała zakończenie działalności Europejskiej Unii Płatniczej²⁷ i wejście w życie Europejskiego Układu Monetarnego. Dokonało się to 29 XII 1958 r. Konwersję zadeklarowały wszystkie kraje OEEC, z wyjątkiem Grecji, Turcji i Islandii. Działalność *EMA* opiera się na dwóch głównych instytucjach: 1) Europejskim Funduszu Walutowym, 2) multilateralnym systemie płatniczym. Europejski Fundusz Walutowy ma za zadanie udzielanie krótkoterminowych kredytów swym członkom na wypadek czasowych trudności w bilansach płatniczych, mogących zagrażać liberalizacji handlu. W przeciwieństwie do *EPU* kredyt ten nie jest jednak udzielany automatycznie, lecz po zbadaniu jego potrzeby przez władze *EMA*. Podstawą finansową działalności Funduszu Walutowego jest kapitał w wysokości 600 mln dol. przyjęty po *EPU*. Multilateralny system płatniczy zobowiązuje wszystkie kraje *EMA* do ustalenia stałego kursu wymiennego dla dolara oraz punktów wahań kursowych, w ramach których władze państw członkowskich zobowiązują się wymieniać waluty. Swe wzajemne zobowiązania winni członkowie regulować na bieżąco kanałami rynkowymi lub przez miesięczne rozliczenia multilateralne.

O dojrzałości określonej waluty do wymiennalności nie decyduje oczywiście bezwzględna wielkość rezerw dewizowych, posiadanych przez państwa zamierzające wprowadzić konwersję swej waluty. Powszechnie przyjętym wskaźnikiem dla określenia pozycji płatniczej danego kraju jest stosunek posiadanych

²⁷ Kumulatywna pozycja płatnicza członków *EPU* na dzień 27 XII 1958 (—= deficyt += nadwyżka w mln dol.)

Austria	+	21,2	Włochy	+	27,8
Belg.-Luksem.	+	615,2	Holandia	+	483,8
Dania	—	262,0	Portugalia	—	147,7
Francja	—	1939,0	Szwecja	+	4,5
NRF	+	4107,0	Szwajcaria	—	47,3
Grecja	—	47,9	Turcja	—	459,2
Islandia	—	28,8	Anglia	—	1515,4
Norwegia	+	68,6			

Wg „*Neue Zürcher Zeitung*”, z 19 I 1959, nr 18.

rezerw do wartości importu²⁸. W tabeli VIII przeprowadzono takie porównanie z okresem przedwojennym.

TABELA VIII
Stopień pokrycia rezerwami dewizowymi rocznej wartości importu

Kraje	1938			1958		
	Import mln dol.	Zapasy dewiz mln dol.*	%	Import mln dol.	Zapasy dewiz mln dol.**	%
Anglia	4 600	3 499	74,9	10 493	3 069	29,2
Dania	354	53,4	15,1	1 347	230	17,1
Francja	1 324	2 430	183,5	5 609	1 050	18,7
Włochy	593	193	32,5	3 216	2 075	64,5
Holandia	803	998	124,2	3 625	1 493	41,2
Norwegia	292	84	28,7	1,310	243	18,5
Portugalia	—	—	—	480	776	161,6
Szwecja	525	321	61,2	2 367	473	20,0
Szwajcaria	—	—	—	1 706	2 055	120,4
Austria	—	—	—	1 074	665	61,8
NRF	—	—	—	7 576	4 604	60,7

* stan na koniec roku;

** przeciętne miesięczne

Źródło: „Die Weltwirtschaft”- różne zeszyty.

Chociaż w l. 1952—1958 stan rezerw dewizowych Europy zachodniej podniósł się około 10 mld dolarów, to jednak pozycję płatniczą tych państw trudno uznać za bardzo korzystną, dla wprowadzenia konwersji walut. Sprawa wyjaśnia się jednak, gdy weźmie się pod uwagę, że ta konwersja walut ma mimo wszystko zupełnie inny charakter niż klasyczna wymienialność walut oparta na działaniu mechanizmu waluty złotej. Transakcje finansowe mogą tu być realizowane w dolarach lub też walutach zachodnioeuropejskich. Znosi to w zasadzie dyskryminację strefy dolarowej, jaka miała miejsce w systemie EPU. Nie oznacza to jednak nawrotu do liberalizmu gospodarczego. Poszczególne państwa w dalszym ciągu utrzymują system kwot, szczególnie w stosunku do krajów pozaeuropejskich. Dotyczy to strefy dolarowej, szczególnie zaś wymiany z państwami socjalistycznymi. Utrzymanie ogólnej kontroli wymiany międzynarodowej i różnych form dyskryminacji wyjaśnia też dlaczego, przy stosunkowo niskich rezerwach dewizowych, kraje zachodnioeuropejskie mogły przejść na konwersję walut.

Skutkiem preferencji zawartych w działalności OEEC był wzrost koncentracji handlu europejskich krajów kapitalistycznych. Proces ten obrazuje tabela IX.

²⁸ Pozycja płatnicza zależy oczywiście także od innych ważnych czynników, np. od wahań w dochodach eksportowych, od wielkości zadłużenia w stosunku do zagranicy itp. Dla celów niniejszej pracy wydaje się wystarczającym ten podstawowy wskaźnik wyrażający wielkość zapasu dewiz do wartości importu.

TABELA IX

Wewnętrzny i zewnętrzny import OEEC wg grup towarowych 1951—1956
(mln dol. w cenach bieżących)

Rodzaj towarów	1951			1956			1956
	Import OEEC razem	Import wewnętrzny	%	Import OEEC razem	Import wewnętrzny	%	Index koncen. region.*
Razem	3 351,5	1 300,0	38,8	4 258,6	1 906,5	44,9	115,46
Żywność	752,6	211,0	28,0	935,0	263,6	28,2	100,70
Używki, tytoń	77,1	17,7	23,0	97,6	28,1	28,8	121,74
Surowce	1 001,7	223,5	22,3	955,1	260,7	27,3	122,42
Paliwa min., smary i pokrewne materiały	391,9	92,7	23,7	579,5	176,5	30,5	128,69
Thuszcze roślinne i zwierzęce	87,7	19,4	22,1	73,5	17,6	23,9	108,14
Wyroby chemiczne	131,9	87,6	66,4	186,4	129,2	69,3	104,52
Półfabrykaty	559,1	384,1	68,7	783,8	520,1	66,4	96,36
Maszyny, pojazdy	268,3	199,2	74,3	505,9	397,7	78,6	105,79
Inne towary gotowe	71,0	58,1	81,8	125,5	101,3	81,5	99,63
Inne towary	10,2	6,7	65,7	16,3	11,7	71,8	109,28

* 1951=100

Źródło: OEEC Foreign Trade Statistics. Series II. Cyt. za P. Erdmann P. Rogge, *Die europäische Wirtschaftsgemeinschaft und die Drittländer*, s. 53.

Dwie powyższe tabele, z których jedna przedstawia bilanse handlowe krajów OEEC a druga koncentrację importu, obrazują w istocie realizację tych zadań, do których od strony ekonomicznej OEEC została powołana. Pierwsza tabela wykazuje, że najsłabszy punkt gospodarki kapitalistycznych państw Europy został zlikwidowany. Bilans handlowy krajów OEEC systematycznie ulegał poprawie, głównie w wyniku uniezależnienia się od importu z USA, a deficytowa luka płatnicza uległa likwidacji, przekształcając się w saldo dodatnie. W tak globalnej ocenie nie można jednak ukryć bardzo ważnego faktu, że bilans towarowy krajów OEEC, w przedstawionym w tabeli okresie, pozostał w dalszym ciągu ujemny i to w takim stopniu, że nie dał się zrównoważyć dodatnim bilansem działalności usługowej. Szaleńcze wydatki wojsk USA w Europie, dzięki którym bilans handlowy stał się dodatni i pozwolił na akumulację rezerw dewizowych. Przemawia to za szeroko rozpowszechnioną opinią; iż u podłoża tej formy współpracy ekonomicznej, jaką stała się OEEC, tkwiły w wyższym stopniu motywy polityczne niż ekonomiczne. Dzięki bowiem powiązaniom politycznym Europy zachodniej z USA, szczególnie na skutek militarnych aspektów tych stosunków, luka deficytowa w bilansach handlowych państw OEEC została zlikwidowana. Sugeruje to następnie, że korzyści ekonomiczne pływ-

nące z takiego ukształtowania się powiązań politycznych stanowiły ważny argument, przemawiający za ich utrwaleniem.

Z punktu widzenia ekonomicznego taka forma premiowania solidarności politycznej zawierała z natury rzeczy tendencję do odbijania się na pozycji płatniczej USA a tym samym do osłabienia z biegiem czasu ekonomicznej atrakcyjności tych tradycyjnych powiązań politycznych²⁹.

Druga tabela (IX) wskazuje, że w wyniku znoszenia restrykcji handlowych nastąpiła koncentracja handlu wewnętrznego krajów OEEC, wyrażająca się w 1956 r. wskaźnikiem 115,46 (1951=100). Biorąc pod uwagę fakt, że już od dziesiątków lat rozwój handlu między krajami europejskimi pozostawał znacznie w tyle za możliwościami wynikającymi z rozwoju gospodarczego, należy ocenić ten wskaźnik jako niski³⁰. Charakterystyczne, że najsilniejsze zregionalizowanie obrotów dokonało się w grupie paliw mineralnych i smarów, grupie surowców oraz używek i tytoniu. Natomiast w grupach towarowych przemysłu przetwórczego nastąpiła nieznaczna, a w niektórych wypadkach (półfabrykaty, inne wyroby gotowe) nawet ujemna, koncentracja handlu. Innymi słowy — preferencje regionalne, stworzone postanowieniami o liberalizacji handlu między członkami OEEC, nie zmieniły kierunku ogólnej tendencji rozwojowej, polegającej na szybszym wzroście wymiany między krajami rozwiniętymi gospodarczo, kosztem wymiany między nimi a krajami nierozwiniętymi oraz tych ostatnich między sobą. Efekty dyskryminacji związane ze stworzeniem tego bloku preferencyjnego zwróciły się głównie przeciw krajom słabo rozwiniętym ekonomicznie. Natomiast w małym stopniu zdołały one osłabić korzyści płynące z wymiany wyrobów przemysłowych i nie stanowiły większej zapory dla handlu na tym odcinku. Z tych możliwości rozwoju wymiany handlowej zostały jednak w poważnym stopniu wyłączone kraje socjalistyczne i to na skutek amerykańskiej polityki *embargo*, która na wiele lat poważnie zahamowała rozwój wymiany między Wschodem a Zachodem³¹.

²⁹ Deficyt bilansu płatniczego USA wynosił:

w 1958 r. — 3,5 mld dol.	w 1960 r. — 3,9 mld dol.
w 1959 r. — 3,8 mld dol.	w 1961 r. — 2,4 mld dol.

Wg „Die Weltwirtschaft” nr 1/1962.

³⁰ T. Scitovsky w swej pracy poświęconej teoretycznym rozważaniom problemów integracji gospodarczej pisze na ten temat „... częściowe zniesienie ilościowych restrykcji w handlu wewnątrz-europejskim, podjęte przez OEEC i jej program liberalizacji przyniosło mały efekt w zakresie podniesienia handlu wewnątrz-europejskiego. Udział krajów OEEC wzrósł tylko z 42% w 1938 r. do 47% w 1956 roku” (Tibor Scitovsky, *Economic Theory and Western European Intergration*. London 1958, s. 32).

³¹ Bruno Kiesewetter następująco przedstawia tę amerykańską politykę. „W politykę *embargo* zostało wówczas włączonych pod przewodnictwem USA 15 państw, które koncentrowały 60 obrotów handlowych wolnego świata. USA silnie przestrzegają realizacji polityki *embargo* i zdecydowały się w 'Battle Act' wyłączyć każde państwo z pomocy amerykańskiej, które uchylało się z zasad polityki *embargo*. Według badań N. Spulbera w „Harvard Business Review” z listopada—grudnia

W miarę upływu czasu działalność OEEC musiała stawać się coraz mniej efektywną. Jej działalnością została objęta bowiem praktycznie liberalizacja handlu w zakresie ilościowych ograniczeń importowych, natomiast zagadnienie taryf celnych zostało wyłączone z jej kompetencji, będąc domeną GATT.³² Dopóki ilościowe ograniczenia importowe były duże, OEEC działała na tym odcinku z powodzeniem, choć stale musiała borykać się z próbami niektórych członków dążących do niwelowania efektów liberalizacji ilościowych kwot importowych przez manipulacje na odcinku podnoszenia cel³³. W miarę jednak jak stopień liberalizacji się zwiększał i coraz mniej skuteczne stawały się wysiłki, by doprowadzić do pełnej liberalizacji kwot importowych, stawało się oczywistym, że aktywność OEEC będzie maleć, dopóki nie obejmie swą działalnością problemu taryf celnych. Praktycznie mogło się to odbyć w formie przewidzianej postanowieniami GATT, a więc przez utworzenie strefy wolnego handlu lub unii celnej. Nim jednak doszło do prób reorganizacji OEEC w tym kierunku, sześć państw Europy zachodniej, które w 1952 r. utworzyły Europejską Wspólnotę Węgla i Stali, integrującą w formie instytucjonalnej jeden sektor gospodarki, węgiel i stal, podjęły kroki zmierzające do dalszej ściślejszej integracji, pozostawiając na uboczu interesy pozostałych członków OEEC.

IV. EUROPEJSKA WSPÓLNOTA GOSPODARCZA (EWG) a OEEC

Pierwsze projekty w kierunku integracji tych państw powstały już w 1954 r. Opracowany wówczas tzw. *Beyen-Plan* przewidywał dalszą integrację sektorową w ramach szóstki. W wyniku dyskusji przeprowadzonej na konferencji w Messynie w dn. 1 i 2 VI 1955 r. opracowano koncepcję integracji nie sektorowej, lecz całej gospodarki, czyli utworzenia wspólnego rynku sześciu państw. Na konferencji w Wenecji w dn. 29 i 30 V 1956 r. rozpatry-

1952, import fob. krajów bloku wschodniego z krajów niekomunistycznych w r. 1948 wynosił razem 1 028 mln dolarów. Spadł on w 1950 r., w którym *embargo* zaczęło działać, na 802 mln dol., tzn. o 22%. Ten spadek wynosił dla:

ZSRR	25%	Polski	28%	(w czasie od 1949—1952/53).
Czechosłowacji	30%	Węgier ok.	20%	

„*Embargo* stała się główną przyczyną wykazanego wyżej spadku handlu krajów zachodnich z poszczególnymi krajami bloku wschodniego”. Bruno Kiesewetter, *Ostblock-Aussenhandel*. Safari-Verlag-Berlin 1960, s. 40.

³² Paul Delouvrier (dyrektor finansowy Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali) wychodząc z tego rozbitcia kompetencji działania uzasadnia, że OEEC jest organizacją irracjonalną (Paul Delouvrier, *Economic Integration. Problems and Possibilities*, w pracy zbiorowej: *European Integration*, s. 116/117).

³³ Ten aspekt działalności OEEC jest szczególnie szeroko uwzględniony w pracy I. Franka. Stwierdza on np.: „Już krótko po inauguracji programu liberalizacji OEEC problem taryf celnych zaczął podnosić głowę. W listopadzie 1949 roku kraje członkowskie podjęły pierwsze formalne porozumienie co do znoszenia ilościowych restrykcji w określonym minimalnym procencie i w określonym okresie czasu. Krótko po tym uwaga zaczęła się skupiać na nieuniknionym problemie odżywiania

wano już konkretne problemy związane z utworzeniem tzw. Wspólnego Rynku. Wreszcie 15 III 1957 r. Francja, NRF, Włochy i kraje *Beneluxu* podpisały w Rzymie traktat o Europejskiej Współpracy Gospodarczej (EWG).

Traktat o EWG zawiera wprawdzie klauzulę przewidującą przyjmowanie nowych członków, praktycznie jest jednak ona dość iluzoryczna. EWG z całym zasobem środków ekonomicznych dąży do stworzenia unii politycznej. Cele polityczne tej organizacji z reguły nie są jednak w pełni do zaakceptowania przez pozostałych członków OEEC. Dla Anglii np. przystąpienie do EWG musiałoby oznaczać rezygnację z jej pozycji we Wspólnocie Brytyjskiej, dla Szwajcarii, Szwecji i Austrii zerwania z neutralnością. Od strony ekonomicznej znów przystąpienie do preferencyjnego bloku EWG oznaczałoby poważne osłabienie tradycyjnych i korzystnych nieraz powiązań ekonomicznych z innymi krajami. Dochodziła do tego jeszcze obawa krajów słabiej rozwiniętych przed stratą suwerenności w zakresie ochrony własnej gospodarki, przed silnymi ekonomicznie członkami EWG. Także EWG nie wytwarzała sprzyjającej atmosfery dla przyciągania nowych członków. Przy jej tworzeniu argumentowano, że obszar państw EWG jest dostatecznie duży dla zapewnienia korzyści masowej produkcji. Każde przyjęcie nowego członka naruszałoby przy tym pewien początkowy układ sił i byłoby sprzeczne z interesami przynajmniej niektórych członków EWG. Nie skłaniało to też do pertraktacji i czynienia ustępstw na rzecz innych krajów.

Tak więc wieloletnie wysiłki, zmierzające do integracji ekonomicznej europejskich państw kapitalistycznych, w ramach OEEC, weszły w stadium kryzysu i regresywnego procesu dezintegracji. Podstawową zasadą, na których została oparta działalność OEEC, to liberalizacja i niedyskryminacja partnerów. M. Moessinger pisze:

„Te wzajemne korzyści musiały się w tym momencie zakończyć, gdy EWG rozpoczęła realizować swe własne plany na tym odcinku. Przewidziane w traktacie o EWG ilościowych ograniczeń handlowych przynosi korzyści tylko sześciu państwom członkowskim, z pominięciem partnerów zewnętrznych. ... Ta forma dyskryminacji pozostałych członków OEEC jest jednak jeszcze uzupełniana przez EWG poprzez inną organizację, mianowicie GATT. Tutaj panuje w zakresie ceł, pod formą 'klauzuli największego uprzywilejowania', ta sama zasada niedyskryminacji jak OEEC w zakresie ilościowych ograniczeń. Mimo wszystko jednak stworzenie unii celnej typu EWG jest zgodne z regułami umowy GATT”³⁴

taryf celnych, jako ważnego narzędzia barier handlowych, w miarę, jak kwoty były progresywnie znoszone”. (Isaiah Frank, *The European Common Market*, s. 16).

³⁴ Mario Moessinger, *Zweifel en Europa*, Seewald Verlag, Stuttgart-Degerloch 1961, s. 43-44. — Znany ekonomista, W. Röpke, ocenił powstałą w Europie sytuację jako kryzysową. Pisze on: „Kryzys powstał z tego, że odpowiedzialne władze Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej odrzucały dotychczas wszystkie próby, by przez ten separatyzm gospodarczy przeciągnięte przez Europę rowy (*Graben*) znów zasypać, tworząc strefę wolnego handlu, obejmującą całą Europę. Powstała w ten sposób sytuacja napięcia i coraz poważniejszego oziębienia stosunków gospodarczych, kulturalnych i politycznych stała się na tyle groźna, że rzeczywiście można dziś mówić o europejskiej dezintegracji” (Wilhelm Röpke, *Dollarsorgen und europäische Missintegration*. „Neue Zürcher Zeitung” z 16 II 1960.

Wprawdzie od kwietnia 1957 r. czynione były w OEEC wysiłki, by utworzyć taką strefę wolnego handlu, w ramach której EWG mogłaby realizować swe własne cele, a która zarazem nie doprowadziłaby do załamania się wymiany handlowej między wszystkimi członkami OEEC z powodu dyskryminacyjnych skutków traktatu rzymskiego. W październiku 1957 r. została w tym celu powołana specjalna komisja OEEC pod przewodnictwem brytyjskiego ministra — Reginald Maudlinga. Prócz argumentów ekonomicznych, wysuwanych przez wspomnianą komisję, przemawiających za utworzeniem szerokiej strefy wolnego handlu, podnosiła ona w nie mniejszym stopniu argumenty polityczne podkreślając, że w wypadku, gdy kraje EWG będą realizowały swe cele z pominięciem swych dotychczasowych partnerów, zostanie zagrożona także tzw. wspólnota atlantycka³⁵. EWG daleka była jednak od tego, by cofnąć się z obranej wcześniej drogi izolacji gospodarczej.

Rada Ministrów EWG powołała także specjalną komisję do opracowania raportu, który miał być podstawą negocjacji. W raporcie tym określono niedwuznacznie stanowisko w sprawie utworzenia strefy wolnego handlu, obejmującej wszystkie kraje OEEC. Stwierdzano w nim m. in.:

„Jeśli odrzucić bardzo rygorystyczny system kontroli pochodzenia (towarów importowanych — ZN), który okazałby się z pewnością większą przeszkodą niż czynnikiem liberalizacji handlu, pozostają faktycznie tylko dwa zadowalające systemy multilateralnego handlu bez ograniczeń celnych lub kwot importowych: unia celna (lub ściślej unia ekonomiczna), która zapewnia swym partnerom takie same warunki podaży, oraz wolny handel światowy, który zapewnia taką samą równość”³⁶.

Oznaczało to załamanie się pertraktacji w sprawie stworzenia strefy wolnego handlu, która objęłaby kraje EWG i pozostałe kraje OEEC. W tej sytuacji, te ostatnie zaczęły się szybko organizować.

V. EUROPEJSKIE ZJEDNOCZENIE WOLNEGO HANDLU (EFTA) a OEEC

Z inicjatywy brytyjskiej w ciągu zaledwie kilku miesięcy powstał plan Europejskiego Zjednoczenia Wolnego Handlu (EFTA). Układ podpisany został w listopadzie 1959 r. w Sztokholmie i wszedł w życie 1 VII 1960 r. Członkami EFTA zostało siedem krajów, mianowicie: Anglia, Austria, Dania, Norwegia, Szwecja, Szwajcaria i Portugalia.

Tak więc dwa ugrupowania ekonomiczne, wyłonione z krajów wchodzących w skład OEEC, objęły razem 13 państw: EWG-6, EFTA-7. Poza tymi zespołami pozostały cztery tzw. kraje peryferyjne, tj. Grecja, Turcja, Irlandia, Islandia. W istocie było to wynikiem tych samych przyczyn, które tworzyły fundamenty koncepcji powołania EWG. Ścisłejsze powiązanie ekono-

³⁵ M. Moessinger, *Zweifel an Europa*, op. cit., s. 45.

³⁶ „European Economic Community, First Memorandum from the Commission of the European Community to the Council of Ministers of the Community”. Cyt. za I. Frank, *The European Common Market*, s. 231—232.

miczne z krajami słabo rozwiniętymi gospodarczo zmuszałyby kraje silniejsze do szeregu ustępstw i udzielania im pomocy. Podstawową koncepcją EWG jest jednak wysuwanie własnych interesów na plan pierwszy, kosztem krajów słabiej rozwiniętych. Podobnie EFTA, pragnąc stać się konkurencyjnym blokiem wobec EWG, nie chciała się obciążać obowiązkami gospodarczymi w stosunku do krajów słabiej rozwiniętych. Obok tego pertraktacje na temat odrębnego traktowania tych krajów w wymianie handlowej opóźniłyby z pewnością powstanie EFTA, a szybkość działania miała — według koncepcji jej inspiratorów — poważne znaczenie taktyczne. Rozłam w OEEC wzbudził wiele niepokojów w świecie kapitalistycznym, szczególnie w Stanach Zjednoczonych. Organizacja ta powstała bowiem z inspiracji USA i pomyślana była jako ekonomiczne zaplecze militarnego bloku NATO. Na ten temat K. W. Haesele pisze:

„Punkt wyjścia, jaki dla porozumienia państw europejskich na polu ekonomicznym stwarzała OEEC, był jeszcze przez to wzmacniany, że udział w tej organizacji Stanów Zjednoczonych i Kanady w formie państw stowarzyszonych tworzył silne podstawy polityczne przez to, że stawała się ona równoległą do NATO organizacją, której centrala z tych względów została przeniesiona w 1951 r. do Paryża”.³⁷

Rozłam OEEC mógł doprowadzić z tych względów do poważnych reperkusji politycznych, szczególnie na odcinku współpracy militarnej członków NATO. W ciągu dwunastu lat istnienia OEEC układ sił między Stanami Zjednoczonymi a Europą uległ jednak radykalnej zmianie. Jedną z najślabszych stron gospodarki państw Europy zachodniej po II wojnie był problem deficytów w bilansach płatniczych oraz brak rezerw dewizowych, znany pod nazwą „luki dolarowej”. Jeśli jednak dzisiaj mówi się o trudnościach dolarowych to wiadomo, że nie są to trudności Europy zachodniej, lecz Stanów Zjednoczonych.

Państwo to przyjęło bowiem rolę „przywódcy świata kapitalistycznego”, co pociągnęło za sobą na wielką skalę prowadzoną akcję „pomocy ekonomicznej”, finansowanej z budżetu USA. Jak szacuje znany amerykański działacz ekonomiczny, E. M. Bernstein, ogólne wypłaty i transfery amerykańskie dla zagranicy, finansowane z budżetu USA, wynosiły w l. 1951—1956 rocznie od 6 do 8,8 mln dol. z przeznaczeniem na cele militarne i pomoc gospodarczą. Od 1956 r. cyfra 8 mln rocznie nie wiele się zmieniła³⁸. Sumy te były przy tym — co podkreśla ich polityczny charakter — wydatkowane głównie w krajach o wysokiej stopie dochodów, a więc w pierwszym rzędzie w Europie, dzięki czemu kraje europejskie były w stanie nadzwyczaj szybko podnosić swój stan rezerw złota i dolarów. Stany Zjednoczone nie były natomiast w stanie pokrywać tych wydatków z bieżących dochodów bilansu płatniczego i zmuszone

³⁷ Kurt Werner Haesele, *Europas letzter Weg*, s. 223—224.

³⁸ „Neue Zürcher Zeitung” z 24 XII 1960, nr 354.

były systematycznie uszczuplać swoje zapasy złota i dewiz³⁹. Ponadto eksport amerykański z biegiem czasu natrafiał na coraz silniejszą konkurencję towarów zachodnioeuropejskich, nie wyłączając wewnętrznego rynku USA. Potencjał ekonomiczny krajów zachodnioeuropejskich wzmocnił się znacznie w minionych latach. W miarę tego wzrostu zwiększało się z dwóch przynajmniej przyczyn zainteresowanie USA gospodarką zachodnioeuropejską. Po pierwsze, USA zainteresowane są wzrostem własnego eksportu do Europy zachodniej, kumulującej wysokie rezerwy dewizowe, widząc w tym jeden z ważnych narzędzi poprawy swego deficytowego bilansu płatniczego. Wysiłki te rozbijają się jednak w znacznym stopniu o politykę gospodarczą krajów zachodnioeuropejskich, szczególnie NRF. W oparciu o wzrastające rezerwy dewizowe, kraje zachodniej Europy winny — zdaniem USA — prowadzić politykę ekspansji gospodarczej, szczególnie przez zwiększenie obiegu pieniężnego. Taka polityka zwiększyłaby ogólny popyt, a tym samym i popyt importowy, a równocześnie powodowałaby wzrost cen krajowych i osłabiłaby ekspansję eksportową pogarszając relację cen w stosunku do innych eksporterów, szczególnie USA. Wzrost eksportu polepszyłby bilans płatniczy USA, co złagodziłoby obecną zachwianą równowagę płatniczą między USA a Europą zachodnią. Wbrew tym zasadom kraje Europy zachodniej prowadzą restrykcyjną politykę monetarną, przez co *terms of trade* kształtuje się w handlu z Europą zachodnią, niepomyślnie dla USA, i utrwała obecną nierównowagę płatniczą.

Druga sprawa związana jest z kosztowną akcją pomocy militarnej i gospodarczej, finansowanej głównie przez USA. Zdaniem polityków amerykańskich, w Europie zachodniej utrwaliło się przekonanie, iż wysokie sumy wydatkowane na te cele przez USA zwalniają kraje zachodnioeuropejskie od

³⁹ Zapasy złota i dewiz w niektórych krajach kapitalistycznych.

Lata ○ mies.	Belgia (mln dol.)			N R F (mln dol.)			Anglia (mln dol.)		
	rezerwy	złoto	inne	rezerwy	złoto	inne	rezerwy	złoto	inne
1950	793	587	206	.	.	.	3 443	3 300**	143
1955	1 127	929	198	2 298	920	1 378*	2 273	2 273**	—
1957	1 132	915	217	4 197	2 541	1 656*	2 156	2 120**	36
1959	1 222	1 134	88	.	.	.	2 750	2 736**	14
1960	1 422	1 170	252	6 737	2 971	3 766	3 239	3 231**	8
1961	1 657	1 248	409	6 542	3 664	2 878	3 744	3 318**	6
Lata ○ mies.	Włochy (mln dol.)			Holandia (mln dol.)			Francja razem mln dol.		USA***
	rezerwy	złoto	inne	rezerwy	złoto	inne	rezerwy	złoto	
1950	418	256	162	606	311	295	791		22,8
1955	998	352	646	1 277	865	412	2 076		21,8
1957	1 380	452	929	1 056	744	312	775		22,9
1959	2 953	1 749	1 204	1 339	1 132	207	1 720		19,5
1960	3 079	2 203	876	1 742	1 451	291	2 070		17,8
1961	3 319	2 225	1 194	1 715	1 581	134	2 939		17,0

* dolary ** złoto oraz dolary USA i dol. kanadyjskie. *** mld. dol.

Według: „Die Weltwirtschaft” Institut für Weltwirtschaft an der Universität Kiel. różne zeszyty.

zwiększania swych wysiłków zbrojeniowych i zwiększania swego udziału w pomocy dla krajów słabo rozwiniętych⁴⁰. W obliczu zmniejszających się rezerw złota utrzymanie tych wydatków na dotychczasowym poziomie staje się dla USA coraz trudniejsze. Ich redukcja jednak pozbawiłaby Stany Zjednoczone tej pozycji politycznej, którą wieloletni odpływ złota gruntował w świecie kapitalistycznym. Taką decyzję trudno jest więc podjąć. Dlatego Stany Zjednoczone czynią wysiłki, by przerzucić część tych obciążeń na kraje Europy zachodniej, szczególnie na Niemiecką Republikę Federalną, której nadwyżki w bilansach płatniczych równają się mniej więcej deficytom Stanów Zjednoczonych. Kryzys w OEEC postawił jednak te ostatnie przed nową sytuacją wobec Europy zachodniej. Organizacja ta, w której Stany Zjednoczone posiadały bez wątpienia duże wpływy, z chwilą powstania EWG i EFTA, straciła *de facto* rację istnienia. W tym czasie, gdy Stanom Zjednoczonym jak najbardziej zależy na wzmocnieniu swych wpływów ekonomicznych w Europie, ich pozycja na tym kontynencie zaczęła gwałtownie słabnąć. OEEC, stanowiąca pomost, którym przenikały wpływy USA na politykę ekonomiczną Europy zachodniej, zaczęła pękać, a równocześnie i USA stanęły w obliczu wzmożonej dyskryminacji ekonomicznej, szczególnie ze strony EWG. W tej sytuacji Stany Zjednoczone wraz z Kanadą zainspirowały przekształcenie OEEC. Chodziło o stworzenie takiej organizacji, z której wyłączone zostałyby kwestie będące przedmiotem sporów i przyczyną rozbitcia OEEC na dwa bloki gospodarcze (EWG i EFTA), a równocześnie wyeksponowanie tych elementów, które składają się na główny przedmiot zainteresowania Stanów Zjednoczonych gospodarką Europy zachodniej.

VI. ORGANIZACJA DLA EKONOMICZNEJ WSPÓLPRACY I ROZWOJU (OECD)

W ten sposób na początku 1960 r. powstał projekt utworzenia Organizacji dla Ekonomicznej Współpracy i Rozwoju (*Organization for Economic Co-operation and Development*) zwanej w skrócie OECD. Konwencja nowej organizacji została podpisana 14 XII 1960 r. Członkami nowej organizacji zostało

⁴⁰ Udział wydatków zbrojeniowych w produkcie społecznym i ogólnych wydatkach rządów centralnych ważniejszych państw kapitalistycznych.

Kraj	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962*
Udział w produkcie społecznym							
Stany Zjednoczone	9,7	9,8	9,9	9,6	9,1	9,1	9,0
Anglia	7,3	6,5	6,4	6,3	6,3	6,1	6,2
Francja	7,4	7,0	6,2	6,3	5,8	5,6	5,1
NRF	3,7	3,5	3,9	3,8	3,8	4,2	4,7
Udział w ogólnych wydatkach rządów centralnych							
Stany Zjednoczone	61,5	62,9	61,9	57,9	59,7	58,3	57,5
Anglia	26,7	24,6	24,5	23,8	23,6	22,3	23,2
Francja	28,3	27,2	25,0	24,1	23,4	23,8	22,5
NRF	25,7	23,2	25,7	24,6	26,8	28,8	30,4

* dane tymczasowe.

Źródło: *Die Weltwirtschaft*, Institut für Weltwirtschaft an der Universität Kiel. Heft I, 1962, s. 12.

18 państw europejskich — dotychczasowi członkowie *OEEC* — oraz Stany Zjednoczone i Kanada. Nowa organizacja rozpoczęła działalność 30 IX 1961 r. Punkt ciężkości jej działalności ekonomicznej przesunął się z platformy europejskiej na platformę „atlantycką”, w związku z czym z nazwy nowej organizacji znikło określenie jej jako „europejska”. Podstawą działalności *OEEC* była liberalizacja handlu, ujęta w tzw. kodeks liberalizacji. Ponieważ — praktycznie biorąc — nie ma dziedziny gospodarczej, która w mniejszym lub większym stopniu nie wiązałaby się z problemem wymiany międzynarodowej, działalność na tym odcinku stanowiła punkt wyjścia szerszej działalności na innych odcinkach życia gospodarczego członków *OEEC* jak: naukowej, technicznej, transportu, ubezpieczeń, podatkowej itp. *OECD* przejęła wprawdzie po *OEEC* szereg tego rodzaju komisji, nie przyjęła jednak trzonu, który warunkował i wyznaczał kierunek ich działalności mianowicie kodeksu liberalizacji. Z tych też względów *OECD* stała się instytucją dublującą działalność wielu innych organizacji międzynarodowych i nie należy się po niej chyba spodziewać większej aktywności. Z działalności tych specjalistycznych „europejskich” komisji statutowo odsunęły się przy tym Stany Zjednoczone i Kanada. Punkt ciężkości nowej organizacji przesunęła się natomiast, według założeń statutowych, na problem pomocy gospodarczej dla krajów słabo rozwiniętych. Charakter *OECD* został więc określony koncepcjami amerykańskimi, zmierzającymi do większego obciążenia krajów europejskich wydatkami, które dotychczas spoczywały głównie na barkach USA i zagrażają pozycji płatniczej dolara. *OECD* ma poza tym doprowadzić do realizacji zadania politycznego, którego nie udało się osiągnąć w czasie działalności *OEEC*, mianowicie doprowadzić do tego, by *OECD* stała się ekonomiczną bazą współpracy członków NATO. Przystąpienie USA i Kanady do *OECD* jako pełnych członków, ma ułatwić realizację tego zadania. W świetle jednak rozbicia ekonomicznego Europy zachodniej i wpływających na tym tle antagonizmów, wydaje się, że *OECD* stoi w tym zakresie przed wiele trudniejszym zadaniem niż jej poprzedniczka — *OEEC*.

Trudno oprzeć się wrażeniu, że *OECD* w znacznie mniejszym stopniu uwzględnia interesy krajów Europy zachodniej niż to czyniła *OEEC*. Nasuwa to intrygujące pytanie, dlaczego wobec tego państwa europejskie przystąpiły do tej organizacji? Działo tu bez wątpienia szereg czynników tak politycznych, jak i ekonomicznych. Wydaje się, że odgrywało tu swą rolę poczucie lojalności związane z faktem, że *OEEC* powstała przy poważnej pomocy finansowej Stanów Zjednoczonych. Działy także chyba m. in. interesy polityczne, wynikające z przynależności członków nowej organizacji do NATO. Działy wreszcie konkretne interesy poszczególnych państw, mało mające wspólnego z interesami Europy zachodniej jako całości. Szczególnie silnie popierała inicjatywę USA Kanada i Francja. Dla Francji *OEEC* miała dwa podstawowe mankamenty: 1) przodującą rolę odgrywała w niej Anglia, 2) była platformą wysiłków zmierzających do stworzenia strefy wolnego handlu w ramach kra-

jów OEEC. Francja natomiast była jednym z głównych inspiratorów utworzenia EWG i dlatego pragnęła wzmocnić pozycję tej ostatniej przez rozbięcie konkurencyjnej organizacji. Projekty OECD napotykały z drugiej strony na silne opory mniejszych państw, szczególnie Szwajcarii, także Belgii, Szwecji, Austrii, Holandii, Danii i innych. Dużo rezerw wykazywała także NRF, zdając sobie sprawę, że jej wysokie rezerwy dewizowe spowodują skierowanie propozycji zwiększenia świadczeń dla krajów słabo rozwiniętych w pierwszym rzędzie pod jej adresem. Anglią natomiast zajmowała kompromisowe stanowisko. W efekcie silny front amerykańsko-kanadyjsko-francuski zdołał przeforsować swoje koncepcje⁴¹.

W okresie gdy Stany Zjednoczone skupiły swoje wysiłki nad utworzeniem OECD, punkt ciężkości polityki integracyjnej w Europie zachodniej przesunął się zdecydowanie do EWG. W świetle tej nowej i prężnej organizacji OECD stała się organizacją marginesową, nie odgrywającą już prawie żadnej roli w polityce integracji gospodarczej Europy zachodniej.

VII. WNIOSKI KOŃCOWE

Powyższe rozważania pozwalają, jak się wydaje, sformułować pewne wnioski końcowe.

Od dziesiątków lat trwająca stagnacja handlu wewnątrz europejskiego oraz powojenne trudności płatnicze uzasadniały stworzenie organizacji zmierzającej do rozwiązania tych problemów. W tym też zakresie OEEC zadanie swoje w zasadzie spełniła. Kraje zachodnioeuropejskie zlikwidowały pasywne salda w bilansach płatniczych, skumulowały znaczne rezerwy dewizowe, w rezultacie czego większość tych krajów ogłosiła wymienialność walut. To ostatnie pociągnięcie budzi jednak z punktu widzenia ekonomicznego pewne zastrzeżenia. Mimo znacznej poprawy, pozycja finansowa Europy zachodniej nie była na tyle silna, by uzasadniała wymienialność walut. Decyzja ta musiała więc znaleźć dodatkowe oparcie w dziedzinie handlu zagranicznego (kwoty i cła importowe) oraz w dziedzinie kontroli interwencyjnej na rynku dewizowym. Decyzja o konwersji walut była jednak także wyrazem tendencji

TABELA X

Wzrost handlu świata kapitalistycznego 1950—1958

Import — wartość *cif* mln dol.

Rok	1950	1958	% wzrostu
Świat kapitalistyczny	59 580	101 440	170
Europa zachodnia	25 406	45 870	180
eksport — wartość <i>fob</i> w mln dol.			
Świat kapitalistyczny	57 000	96 070	168
Europa zachodnia	20 773	41 555	200

Źródło: „Die Wirtschaft” H. 2/1960, s. 11*

⁴¹ Wg „Neue Zürcher Zeitung” z 30 X 1960, nr 299.

zmierzających do uniezależnienia się od dolara tym bardziej, że w ostatnich latach jego pozycja budziła uzasadnione obawy niestałości.

Handel zagraniczny krajów *OEEC* wykazał silniejszy wzrost niż świata kapitalistycznego jako całość, do czego bez wątpienia przyczynił się wzrost handlu wewnątrz europejskiego.

Ten wzrost handlu nie był jednak na tyle duży, by wyrzecz, poprzez przelokowanie produkcji i specjalizację większy wpływ na tempo wzrostu produkcji. Jeśli przyjąć że r. 1938 = 100, to produkcja przemysłowa świata kapitalistycznego wzrosła w 1958 r. do 231, natomiast krajów *OEEC* — do 199. Warto zaznaczyć, że produkcja przemysłowa Związku Radzieckiego, przyjmując iż ostatni rok pokojowy 1940 = 100, wykazała do 1958 r. wskaźnik 428. Stany Zjednoczone natomiast (1938 = 100) osiągnęły wskaźnik 288 do 1958 r.⁴²

OEEC oparła swą działalność na liberalizacji kwot importowych i doprowadziła ją do poziomu, którego przekroczenie stało się w istniejących warunkach niemożliwe. Konwencja *OEEC* przewidywała w takim wypadku przekształcenie tej organizacji w unię celną lub strefę wolnego handlu. Do tego jednak nie doszło. Niemalą rolę odegrały tu aspekty polityczne, przejawiające się w czasie działania *OEEC*. Stany Zjednoczone, inspirując powstanie tej organizacji, zamierzały uczynić z niej ekonomiczną bazę NATO, podporządkowaną polityce USA. Nie doceniały aspiracji politycznych mocarstw Europy zachodniej, które zwiększały się w miarę jak umacniała się ich gospodarka. Aspiracje te zmierzały do przywrócenia Europie zachodniej dawnej pozycji centrum ekonomicznego i politycznego świata. Ponieważ taka forma integracji gospodarczej jaką reprezentowała *OEEC*, nie zapobiegła relatywnemu spadkowi udziału Europy zachodniej w produkcji przemysłowej świata, a względy ekonomiczne i polityczne utrudniały przekształcenie *OEEC* w radykalniejszą formę integracji, sześć państw Europy zachodniej podjęły próbę przełamania tej relatywnie ujemnej tendencji poprzez próbę stworzenia unii gospodarczej tych państw w *EWG*. Faktycznie było to wyrazem ugruntowanej niewiary w skuteczność rozwiązania problemu ścisłej współpracy gospodarczej państw kapitalistycznych na szerokiej płaszczyźnie wielopaństwowej i próba rozwiązania tego problemu na węższej płaszczyźnie kilku państw. *OECD*, która formalnie powstała jako kontynuatorka *OEEC*, w nowym układzie sił stała się organizacją marginesową, nie odgrywającą wielkiej roli w procesach integracji gospodarczej Europy zachodniej.

⁴² *Industrial Statistic 1900—1959, OEEC* — Paris 1960, s. 9, oraz „Die Weltwirtschaft”, Heft II/1960, s. 11* i 60*.